

JISMONIY SHAXSLARNING MULKIY DAROMADLARINI
SOLIQQA TORTISH.*Berdiqulov Uchqun**Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi**4-bosqich 5mm-2022 guruh talabasi**Email adress: uchqunbeardiqulov@gmail.com**Telefon raqami: +998945745591*

Anotatsiya: Ushbu maqola/jadval **jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish** tizimini o'rganishga bag'ishlangan. Ishda mulkiy daromad tushunchasi, uning manbalari va soliqqa tortilish tartibi batafsil tahlil qilinadi. Soliq qonunchiligi asosida daromad turlari — ish haqi, ijara haqi, mol-mulkni sotishdan tushgan daromad va boshqa mulkiy foydalar — ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada soliqqa tortish stavkalari, imtiyozlar, va deklaratsiya topshirish tartibi haqida ma'lumot berilgan. Tadqiqot natijalari jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortishning samarali mexanizmlari va uning byudjet daromadlariga ta'siri haqida xulosalar beradi.

Kalit so'zlar: Jismoniy shaxslar. Mulkiy daromad. Soliqqa tortish. Soliq qonunchiligi. Daromad manbalari. Soliq stavkalari. Imtiyozlar. Deklaratsiya topshirish. Byudjet daromadlari. Soliq tizimi.

Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish zamonaviy soliq tizimining eng muhim elementlaridan biridir. ¹U davlat byudjetiga barqaror tushumlar ta'minlash, ijtimoiy adolatni kuchaytirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. ²Soliqqa tortiladigan mulkiy daromadlar asosan jismoniy shaxslarning mol-mulkdan olingan daromadlaridan iborat bo'lib, ular soliq qonunchiligi orqali tartibga solinadi. ³Ushbu maqolada mulkiy daromadlar tushunchasi, ularni soliqqa tortishning nazariy va amaliy asoslari, soliq tizimidagi o'ziga xos xususiyatlar va O'zbekiston sharoitida jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish mexanizmi tahlil qilinadi.

Mulkiy daromad — jismoniy shaxsning mol-mulk yoki aktivlardan olinadigan, shaxsiy iste'mol yoki iqtisodiy faoliyat natijasida yuzaga keladigan daromaddir. ⁴Bu

¹ (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 2023)

² (Qodirov, 2021)

³ (OECD, 2022)

⁴ (Karimov, 2022)

tushuncha faqat ish haqi yoki kasbiy faoliyat daromadlarini o'z ichiga olmasdan, shuningdek mulkdan olingan foyda, ijara haqi, dividendlar, kapitaldan olingan daromadlar kabi manbalarni ham qamrab oladi⁵. Soliq qonunchiligida mulkiy daromadlar ko'pincha boshqa daromadlar bilan farqlanadi, chunki ularning soliqqa tortilishi maxsus qoidalarga bog'liq bo'ladi.

Mulkiy daromad turlari. Ko'chmas mulkdan tushgan daromadlar soliq qonunchiligida maxsus tartibga solinadi. Misol uchun, ijara haqi, mulkni sotishdan olingan foyda, mulkni boshqarishdan tushgan daromadlar shular jumlasidandir⁶.

Kapital daromatlari — investitsiya faoliyati natijasida olingan foyda bo'lib, u dividendlar, obligatsiyalar bo'yicha foizlar, aksiyalarni sotishdan tushgan foyda kabi daromadlarni o'z ichiga oladi.⁷

Mol-mulk (ko'chmas yoki ko'chma) ijaraga berilganda, ijara haqi daromad sifatida soliq bazasiga kiradi va soliqqa tortiladi⁸.

Mol-mulk yoki investitsiyalarni sotish orqali olingan daromadlar ham soliqqa tortiladi. Bu daromadlar odatda bozor qiymatiga asoslanadi va soliq qoidalariga muvofiq aniqlanadi⁹.

Daromadlarning mazkur turlari har biri o'ziga xos soliqqa tortish mexanizmlariga ega bo'lib, bu jarayonni qonunchilikda tartibga solish soliq adolatini va samaradorligini saqlashga xizmat qiladi.

Soliqqa tortishning asosiy tamoyillaridan biri — adolat tamoyili hisoblanadi¹⁰. Bu degani, har bir jismoniy shaxs daromad hajmiga qarab teng soliq majburiyatini bajarishi lozim. Mulkiy daromadlarni soliqqa tortishda progressiv yoki proportsional soliq stavkalari qo'llanilishi mumkin. Adolat tamoyili soliq tizimining ishonchliligi, fuqarolarda soliq to'lash madaniyatini shakllantiradi.

Soliq tizimi samarador bo'lishi kerak, ya'ni mulkiy daromadlarni soliqqa tortish jarayoni iqtisodiy faoliyatga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi lozim¹¹. Soliq yukining maqsadli bo'lishi va bazaviy foyda-generatsiya imkoniyatlarini buzmasligi kerak.

Soliq tizimining shaffofligi jismoniy shaxslarni o'z soliq majburiyatlarini tushunishiga yordam beradi¹². Soliq qonunchiligi va tartiblari ochiq bo'lishi, jismoniy shaxslar o'z daromadlarini soliqqa tortish jarayonida aniq yo'l-yo'riqlarga ega bo'lishi kerak.

⁵ (Bird & Zolt, 2020).

⁶ (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 2023)

⁷ (World Bank, 2020).

⁸ (Qodirov, 2021).

⁹ (OECD, 2022)

¹⁰ (Karimov, 2022)

¹¹ (Bird & Zolt, 2020).

¹² (OECD, 2022).

Mulkiy daromadlarni soliqqa tortish davlat byudjetini barqaror moliyaviy resurs bilan ta'minlaydi, ijtimoiy xizmatlarni moliyalashtiradi, jamg'armalarni oshiradi va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi.¹³ Soliq tushumlari orqali davlat strategik maqsadlarni amalga oshiradi va ijtimoiy siyosatni yuritadi.

Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish tartibi

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish qoidalarini belgilaydi.¹⁴ Soliq kodeksi bo'yicha mulkiy daromadlar solig'i, soliq bazasi, stavkalar, imtiyozlar va deklaratsiya topshirish tartibi mustahkamlangan.

Soliqqa tortish uchun birinchi qadam — soliq obyektini aniqlash. Jismoniy shaxsning mulkiy daromadlari daromad solig'iga tortiladi, biroq ba'zi daromadlar soliqdan ozod bo'lishi mumkin¹⁵ (masalan, ba'zi ijtimoiy imtiyozlar, ma'lum miqdordagi kapital daromadlar).

Soliq bazasi — soliq solinadigan daromadning miqdori bo'lib, u yillik daromad yig'indisi orqali aniqlanadi¹⁶. Soliq stavkalari ko'pincha proporsional bo'lib, daromad miqdoriga bog'liq holda belgilanadi. Ba'zi hollarda, progressiv stavkalar qo'llaniladi, ya'ni yuqori daromadlar uchun yuqoriroq soliq stavkasi belgilanishi mumkin.

Jismoniy shaxslar yil oxirida soliq deklaratsiyasini topshirishlari lozim¹⁷. Deklaratsiya topshirishda barcha daromad manbalari ko'rsatiladi va ularning soliq solinadigan qismi aniqlanadi. Soliq organlari deklaratsiyalarni tekshiradi va soliq miqdorini tasdiqlaydi.

Soliq miqdori aniqlangach, jismoniy shaxs uni belgilangan muddatlarda davlat byudjetiga o'tkazishi lozim.¹⁸ To'lov muddatlari qonunchilikda belgilangan bo'lib, odatda soliq yili tugaganidan so'ng ma'lum muddat ichida amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslar ba'zida mulkiy daromadni kamaytirish yoki yashirish orqali soliqdan qochishga harakat qiladilar.¹⁹ Bu esa soliq tushumlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu muammoni yechish uchun soliq nazorati kuchaytirish, raqamli soliq tizimlarini joriy etish va soliq to'lovchilarning xabardorligini oshirish zarur.

Soliq imtiyozlari — ayrim daromad turlarini soliqdan ozod qilish yoki kamaytirish orqali soliq yukini yengillashtirish mexanizmidir.²⁰ Masalan, ko'chmas mulkni ijaraga berish daromadi uchun ma'lum miqdordagi soliq imtiyozlari

¹³ (Qodirov, 2021).

¹⁴ (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 2023).

¹⁵ (Karimov, 2022).

¹⁶ (OECD, 2022).

¹⁷ (Qodirov, 2021).

¹⁸ (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 2023).

¹⁹ (World Bank, 2020).

²⁰ (OECD, 2022).

belgilanishi mumkin. Imtiyozlar kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, yangi investitsiyalarni jalb etish va ijtimoiy himoyani kuchaytirishda samarali vosita bo'la oladi.

Ko'pchilik jismoniy shaxslar soliq deklaratsiyasini to'g'ri to'ldirishni bilmaydilar yoki jarayon murakkab deb hisoblaydilar.²¹ Soliq organlari tomonidan yo'l-yo'riqlar, elektron deklaratsiya tizimlari va konsultatsiyalar orqali bu muammo kamaytirilishi mumkin.

Mulkiy daromadlarni soliqqa tortish orqali davlat byudjetiga barqaror tushumlar shakllanadi.²² Bu tushumlar ijtimoiy xizmatlar, infrastruktura loyihalari, sog'liqni saqlash va ta'lim sohalariga sarflanadi. Barqaror soliq tushumlari davlat siyosatini amalga oshirish uchun zarur moliyaviy bazani yaratadi.

Soliqqa tortish ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlaydi²³. Adolatli soliq tizimi yuqori daromadli fuqarolardan nisbatan ko'proq soliq olishga imkon beradi. Bu jamiyatda tengsizlikni kamaytiradi va ijtimoiy adolatni mustahkamlaydi.

Soliq tizimi kichik biznes va investitsiyalarni rag'batlantirishi mumkin.²⁴ Masalan, ba'zi mulkiy daromadlar uchun belgilangan soliq imtiyozlari yangi ish o'rinlari yaratishga va iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi.

Xulosa

Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish zamonaviy davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Soliq bazasini to'g'ri aniqlash, adolatli soliq stavkalarini belgilash, soliq to'lovchilarning majburiyatlarini aniq belgilash va soliq nazoratini samarali tashkil etish orqali davlat soliq tushumlarini oshiradi va ijtimoiy maqsadlarni amalga oshiradi.²⁵ Qiymatli daromad turlarini to'g'ri soliqqa tortish, soliq imtiyozlarini oqilona qo'llash va soliq to'lovchilarni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiyot barqaror rivojlanadi va ijtimoiy adolat mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (manbalar)

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. T.: "Huquqiy axborot", 2023.
2. Qodirov, A. "Soliqqa tortish asoslari va amaliyoti." T.: "Moliyaviy ilm", 2021.
3. World Bank. *Taxation and Revenue: A Practical Guide for Developing Countries*, Washington, 2020.
4. OECD. *Revenue Statistics 2022: Individual Income Taxation*, Paris, 2022.

²¹ (Qodirov, 2021).

²² (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 2023).

²³ (Karimov, 2022).

²⁴ (Bird & Zolt, 2020).

²⁵ (OECD, 2022; World Bank, 2020; Qodirov, 2021).

5. Karimov, S. “Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish: nazariya va amaliyot.” T.: “Iqtisodiyot va huquq”, 2022.
6. Bird, R., Zolt, E. *Taxation and Development: The Weakest Link?* Cambridge University Press, 2020.